

к 78

3192-р

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М.П. ДРАГОМАНОВА

КРАВЧЕНКО Віталій Миколайович

УДК 128: 141.319

ПРОБЛЕМА СЕНСУ ЖИТТЯ
У ФІЛОСОФІЇ ПОЛЬСЬКОГО НЕОТОМІЗМУ
(ІСТОРИКО-ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ)

09.00.05 – історія філософії

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філософських наук

НБ НПУ

100068869

Кравч

Київ-2011

7768

НБ НПУ ім. М.П. Драгоманова

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі філософії Інституту філософської освіти і науки Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник –

доктор філософських наук, професор
Волянка Григорій Іванович,
Національний педагогічний університет
імені М.П. Драгоманова,
завідувач кафедри філософії

Офіційні опоненти –

доктор філософських наук, професор
Ларіонова Вікторія Костянтинівна,
Прикарпатський національний університет імені
Василя Стефаника, завідувач кафедри філософії;

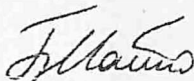
кандидат філософських наук, доцент
Васильсва Ірина Василівна,
Національний медичний університет імені О.О.
Богомольця, завідувач кафедри філософії і
соціології.

Захист відбудеться «1» березня 2011 року о 16.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.053.13 Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розіслано « » лютого 2011 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Б.К. Матюшко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Характерною ознакою нашого часу є відмова від метанаративів, які раніше забезпечували цілісне бачення світу і людини, закладали фундамент для ієрархії цінностей, що конституювала смисл людського існування. Із цим твердженням можна погодитися з огляду на те, що сучасний розвиток європейської культури приводить до все більшої атомізації суспільства і фрагментарності нашого знання про світ. Процес глобалізації зводиться передусім до певної стандартизації реклами чи товарів, а не до утвердження універсальних істин, які могли б по-справжньому об'єднати людство. Внаслідок такого стану речей у сучасному суспільстві можна спостерігати тенденцію до абсурдизації буття, коли досвід людей у різних сферах життя подібний на розрізнену мозаїку, частини якої не поєднуються жодною провідною ідеєю. В сучасній культурі небезпеку становлять ті радикальні умонастрої, що трактують будь-яку проголошену істину як форму поневолення розуму, а тому істинність як цінність відкидають. Разом із істиною зі світогляду людини доби постмодерну вилучаються логоцентричність (осмисленість, змістовність) та телеоцентричність (спрямованість на над-ціль, над-завдання). Очевидною стає небезпека інтерпретації свободи особистості в категоріях крайнього індивідуалізму, цинізму, гедонізму. Все це унеможливило цілісне гуманістичне бачення людської екзистенції, не враховує духовні, метафізичні аспекти нашого існування, а також зв'язок людини із цариною сакрального. У подібній ситуації важко уникнути запитання: чи можна надалі здійснювати теоретичну рефлексію над проблемами людської особистості, її цінності, сенсу, мети та поклонання?

На цьому тлі поява християнської філософії неомістизму виглядає антитезою нігілістичному «духові часу» (Й.Гьоте). Ідеї католицьких мислителів (особливо люблінської філософської школи) можна вважати інтелектуальними ліками від «хвороб нашого часу» (Ч.Тейлор) – індивідуалізму, релятивізму, культу споживання, що розхиляють екзистенційні підвалини особистості, породжуючи відчуття марноти буття, тривогу.

Привертаючи свою увагу до зловбодених проблем людства (відчуження, несправедливі умови праці, експлуатація, порушення прав особистості, тортури й переслідування інакомислячих в тоталітарних країнах, розпад інституту сім'ї, зростання кількості людей з суїцидальними нахилами, немотивоване насилля й тероризм), неомісти вбачають їхне коріння передусім в забуванні людиною духовних основ власного буття, у надмірному зануренні в матеріальну дійсність, де людина націлена на володіння речами й сама перетворюється у річ, товар, безособове «Воно». Саме у відмові європейців від ідеї Бога та істини неомістські мислителі вбачають причину екзистенційної кризи, світоглядного вакууму, що характеризується втратою людиною гідності, автентичності та унікальності власного буття.

Ступінь наукової розробки теми. Філософське підґрунтя неомістського тлумачення феномену смислу буття у взаємозв'язку із проблемою блага і моральних чеснот, сягає корінням інтелектуальному сладку філософів античної доби, таких як Сократ, Платон, Аристотель, Плотін. Ґрунтовно розкриті значення смислу людського буття у античній

культури та його вплив на томізм в критичних розвідках таких мислителів, як С.Аверинцев, Д.Ангісєрі, В.Асмус, В.Бичков, Р.Енон, О.Лосєв, І.Лупандін, Дж.Реале, В.Уколова.

Есхатологічні та сотеріологічні аспекти смислу буття людини ставлять на перший план філософи патристичної школи, такі як Аврелій Августин, Оріген, Діонісій Ареопагіт, Іоанн Дамаскін, а також вчені схоластичного періоду – Фома Аквінський та Ф.Суарес. Розуміння і тлумачення тео-, теле- і логоцентричності особистості в добу Середньовіччя розкрито у працях таких дослідників, як: О.Александрова, М.Бахтін, Ю.Боргош, В.Болотов, Р.Гвардіні, А.Гуревич, О.Гусєйнов, митрополит Іларіон (Алфєєв), У.Еко, Е.Жильсон, Г.Майоров, Ж.Марієн, В.Соколов, П.Флорєнський, Г.Флорєвський.

Продовження патристичних і схоластичних етико-антропологічних досліджень набуло свого розвитку і переосмислення у працях таких неотомістів, як Е.Жильсон, Ж.Марієн, Е.Корєт, І.Мєссєнєр, Ю.Бохєнський, І.Лотц, М.Мюллер, К.Ранєр, Ф. ван Стеєнберген, К.Войтила, М.Кромпец, Ф.Коплстон, С.Свєжавські та у коментарях дослідників Дж.Каліновського, П.Яроджинського, Дж.Вейгєла, Н.Лобковїца, М.Грабманна, Ст.Джівїча, Т.О'Меєра.

Збагачення категоріального апарату неотомізму відбулося завдяки ре-інтерпретаціям ідей екзистенціалізму (М.Бубєр, М.Гайдеггер, Г.Марсель, Ж.П.Сартр, К.Яспєрс), гуманістичної психології (В.Франкл, Е.Фром), філософської антропології (М.Шелєр), релігієзнавства (М.Еліаде, Р.Отто), та полеміці з іншими християнськими богословами (Г.Бальтазар, Й.Ратцингер(теперішній Папа Римський Бенедикт XVI), П.Тіллїх, Р.Уїльємс, Х.Яннарє).

Були взяті до уваги роботи філософів постструктуралізму і постмодернізму, таких як Ж.Бодрієр, З.Бауман, Ж.Дєррїда, Ж.Лїотєр, М.Фуко, П.Сїнгєр, Р.Рортї, Е.Чєран, що загострили проблему деконструкції метанаративів логосу, суб'єктності, особистості в західноєвропейській культурі і спричинили критику з боку неотомістів. Відсутність ієрархії цінностей в постмодерній культурі та критика її негативних наслідків, зокрема неможливість формування цілісного погляду на особистість, мету та сенс її існування, досліджена у працях таких мислителів та письменників, як Ю.Жицінський, І.Льїн, Ж.Рюєс, Л.Колаковський, Дж.Шїмїк, Г.Вєрд, Г.Дзємські, Р.Вєллек, К.Лєрман, В.-Б.Лєйч.

Більшість сучасних авторів, що працюють над проблемою сенсу життя людини, розглядають поняття «сенс» відірвано від загального культурного контексту епохи, не розуміючи, що для подолання екзистенційної кризи особистості потрібно досліджувати не її наслідки, а трансцендентальні умови можливості наявності сенсу і логоцентричності взагалі. На думку філософів-неотомістів, проблема смислу людського існування може бути розв'язана лише у комплексному розумінні та систематизації понять «особистість», «суб'єкт», «субстанція», «логос». Питання смислу життя в рамках сучасної християнської філософії носить не абстрактно-схоластичний характер науково-теоретичної проблеми, а наповнена конкретною моральною практикою, а отже нерозривно зв'язана з уявленням про чесноту, працю, свободу, відповідальність, гідність тощо.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження є складовою частиною комплексної науково-дослідної роботи кафедри філософії «Актуальні питання історії і теорії філософії та її викладання студентами

педагогічних навчальних закладів», науковий напрям «Дослідження проблем гуманітарних наук», що входить до тематичного плану науково-дослідних робіт Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова, який затверджений Вченою радою університету 29 січня 2009 року, протокол №5. Тема дисертаційного дослідження затверджена Вченою радою Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова 27 березня 2008 року, протокол № 9.

Об'єкт дисертаційного дослідження – філософії польського неотомізму.

Предмет дослідження - проблема сенсу життя у філософії польських неотомістів («люблінської школи»).

Мета дисертаційного дослідження – історико-філософська реконструкція та систематизація змісту поняття «сєнс життя» в польському неотомізмі. Реалізація поставленої мети зумовила необхідність вирішення наступних завдань:

- уточнити місце і роль польського неотомізму в загальній історії розвитку неотомістської думки;
- встановити основні розбіжності між класичним томістським та неотомістським підходами до розв'язання проблеми людини;
- проаналізувати вплив філософсько-теологічних ідей патристики і схоластики на неотомістське розуміння людиною цілі свого життя, залежність тлумачення сенсу життя від світоглядної картини світу;
- дослідити характерні особливості тлумачення філософами польського неотомізму поняття «сєнс людського життя» та способів його реалізації;
- обґрунтувати людиноцентричний вимір філософії польського неотомізму.

Теоретико-методологічна основа і методи дослідження. Методологічну базу дисертаційного дослідження складають діалектичний, історико-філософський, компаративний, аналітичний, герменевтичний методи, а також методи контекстуально-лінгвістичного аналізу і синтезу. На підставі діалектичного методу філософія неотомізму досліджується як складна, відкрита, динамічна, цілісна філософська система, становлення й розвиток якої обумовлені як низкою зовнішніх, так і внутрішніх чинників. При вирішенні завдань дисертаційного дослідження застосовувалися принципи сходження від абстрактного до конкретного, єдності історичного й логічного, взаємозв'язку, об'єктивності, детермінізму, інтерпретації, єдності змістовного та формально-логічного аналізу. Компаративний метод, що активно використовується в роботі, дозволяє шляхом порівняння томізму і неотомізму виявляти загальне й особливе у розвитку теорій особистості та смислу її буття, причасти цих подібностей і розходжень. Звернення до історико-філософського осмислення поняття смислу в античній та християнській традиціях, проведення його порівняльного аналізу з близькими структурно-семантичними категоріями (благо, цінність, суб'єкт) відбувалося через використання взаємопов'язаних методів аналізу та синтезу, індукції та дедукції. З метою розкриття проблеми смислу життя через поняття «внутрішній світ» та «внутрішній досвід» особистості у дослідженні застосовуються герменевтичні процедури пояснення, розуміння та тлумачення. За допомогою контекстуально-лінгвістичного аналізу були розкриті поняття

«блаженство», «природа», «субстанція» тощо. Огляд літератури ґрунтувався на аналітичному й компаративному методах і методологічних принципах доповнюваності, когерентності, відповідності.

Наукова новизна дослідження полягає у тому, що воно репрезентує першу в Україні спробу історико-філософського аналізу світоглядних джерел, історичних особливостей і значеннєвих основ проблеми смислу життя в філософії польського неотомізму. В результаті дослідження сформульовані положення, що виносяться на захист:

Вперше:

- Встановлено, що в рамках неотомізму виявляється недостатність класичних категорій томізму для філософської рефлексії над проблемою сенсу людського життя та екзистенційної ситуації людини в сьогоденних реаліях. Формальне описування людини в схоластичних термінах «сутність», «природа» не дозволяє розкрити внутрішній світ особи, її «відкритість» світові через зв'язок з іншим Ти, її екзистенціальну самотність та тривогу. На відміну від класичного томізму неотомісти прагнуть висвітлити проблему сенсу життя людини не в статичці, а в динаміці – через дію, працю, співучасть, солідарність. Активне залучення польськими неотомістами понятійно-категоріального апарату релігійного екзистенціалізму, філософської антропології, феноменології долає догматизм класичного томізму, демонструючи плюралізм і широту філософської культури сучасних релігійних філософів.

- Обґрунтовано, що в рамках польського неотомізму сенс життя людини розглядається на кількох рівнях. На онтологічному рівні йдеться про самореалізацію людини внутрішньо закладеної субстанційної сутності. Ця самореалізація передбачає «трансценденцію», тобто вихід за межі власної природи (царини інстинктивного) за допомогою культури. Підкреслюється, що трансценденція стає можливою на соціальному рівні: у зв'язку Я - Інший, через щоденну працю, що трактується як «синергія» (співпраця з Богом), і моральну поведінку, засновану на чеснотах. Умовами можливості такої праці, в якій людина стверджує власну гідність та реалізує себе як особистість, є солідаризм, що уникає крайнощів тоталітаризму та індивідуалізму. На есхатологічному рівні сенс життя розглядається у світлі кінцевої мети – *visia beatifica* (блаженного стану споглядання Бога).

- З'ясовано, що неотомізм здійснює антропоцентричний поворот в схоластиці, розглядаючи всі теологічні істини одкровення не «зверху» (із перспективи Бога), а «знизу», із перспективи людини. Гідність та велич людини утверджується завдяки людській богоподібності. Остання надає можливість людині зрозуміти обмеженість та марноту прагматичного тілесно-гедоністичного екзистенційного модулю буття, в якому індивід постає як «людина плоті». Через процес уподібнення до Бога людина повинна отримати благодатні «дари Святого Духа» і стати духовною, тобто вийти на якісно новий рівень існування – надприродний, або споглядално-духовний, в чому й полягає її істинне покликання.

Уточнено:

- Місце і роль польського неотомізму в загальній структурі неотомізму. Зазначається, що польський неотомізм є органічною частиною «вічної філософії», що продовжує античні та середньовічні традиції філософування і обстоює єдину абсолютну Істину. Водночас польський неотомізм суттєво відрізняється від всіх інших версій віковичної філософської

традиції. Якщо перші неотомісти кінця XIX - поч. XX ст. ставили за мету переосмислення спадщини посткартезіанства (ширше - модерної парадигми) шляхом звернення до надбань середньовічної схоластики, то польські неотомісти др. половини XX ст. – поч. XXI ст. концентруються на критиці сучасної (переважно постмодерністської) філософії з позицій християнської метафізичної традиції, показуючи, що деконструкція понять «суб'єкт», «ієрархія», «логос», «Я» унеможливило теоретичну рефлексію над питанням сенсу життя людини.

Отримала подальший розвиток:

- Теза про те, що спільним для патристів, схоластів і неотомістів є розуміння людської особистості як духовно-тілесного сущого, яке конститується лише через співпричетність до божественної Особистості. Відтак, проблема сенсу життя вирішується християнськими мислителями лише в межах такої картини світу, де існує духовний Абсолют. Деконструкція концепту «бога» в модерній європейській культурі логічно призводить до руйнації логоцентричності та телеоцентричності картини світу, знецінювання людського життя, морального релятивізму. Водночас підкреслюється, що поліфонічна культура постмодерну, відмовившись від домінування радю, в тому числі й раціональних пояснень Бога, звільняє в житті людини місце для царини ірраціонального, а отже й для релігійного досвіду, віри. Смерть «бога», проголошена Ф.Ніцше, несподівано стає вступом до «містерій Його Воскресіння» (К.Войтила), поверненням сакрального в культуру.

Теоретичне і практичне значення дослідження полягає в тому, що вперше розроблено і застосовано комплексний філософський підхід до аналізу проблеми смислу життя в польському неотомізмі. Результати, одержані з ході дисертаційного дослідження, дають можливість збагатити загальне уявлення про християнський філософський дискурс, його значення для аналізу проблеми особистості, її онтичної структури, місця в загальній картині універсуму. Матеріали дисертації розширюють теоретичну базу етики, філософської антропології, історії філософії, релігієзнавства, історії релігії. Практичне значення дослідження визначається тим, що його результати можуть використовуватись у навчальному процесі – в розробці нормативних лекційних курсів з філософії, релігієзнавства та спецкурсів, присвячених міждисциплінарним філософсько-теологічним дослідженням.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною аналітичною роботою. Висновки та положення наукової новизни розроблені автором на основі результатів, отриманих в процесі дослідження.

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні положення та висновки дисертаційного дослідження обговорювались на методичних семінарах аспірантів кафедри філософії Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, та були оприлюднені у доповідях на щорічних звітньо-наукових конференціях викладачів, аспірантів та докторантів НПУ імені М.П. Драгоманова «Єдність навчання і наукових досліджень – головний принцип університету» (Київ, 2008, 2009), «Людина. Світ. Суспільство (до 175-річчя філософського факультету Київського Національного університету імені Тараса Шевченка), Дні науки філософського факультету Київського Національного університету імені Тараса Шевченка – 2009 (Київ, 2009)

Публікації. Основний зміст дисертаційного дослідження відображено у 8 публікаціях, з них у 5 статтях у фахових виданнях, затверджених ВАК України для філософських наук, та трьох публікаціях тез виступів на наукових конференціях.

Структура та обсяг дисертації обумовлені специфікою дослідження, логікою розкриття проблеми, а також метою і завданнями дисертаційного дослідження. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів які включають у себе чотири підрозділи, висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації становить 198 сторінок, з них 184 сторінки основного тексту. Список використаних джерел містить 184 найменування (з них 63 – іноземними мовами) та складає 13 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У Вступі обґрунтовується актуальність проблеми дослідження, висвітлено зв'язок з науковими програмами, визначено мету і завдання теми і теоретико-методологічну основу її вивчення, окреслено наукову новизну, розкрито наукову та теоретичну цінність отриманих результатів, особистий внесок здобувача, наведено дані про публікації та апробацію наукових досліджень автора.

Перший розділ «Теоретико-методологічна та джерельна база дослідження» присвячений аналізу методології дисертаційного дослідження, а також огляду літератури (як першоджерел, так і критики). Спочатку перераховуються методи (історико-філософський, компаративний, діалектичний, аналітичний тощо) та загальні принципи (сходження від абстрактного до конкретного, єдності історичного й логічного, взаємозв'язку, об'єктивності, детермінізму, інтерпретації, єдності змістовного та формально-логічного аналізу), які були активно використані при написанні дисертації. Далі відзначається, що неотомізм з'являється в атмосфері секулярного суспільства і виникає як своєрідна протидія антиметафізичному «духові часу». Такі мислителі як Е.Жильсон, Ж.Марітен, К.Войтила, М.Кромпц, С.Свежанський, Ю.Жицінські, а також близькі їм за духом Г.Марсель, К.Ясперс, Р.Гвардіні, Е.Корет, Ю.Бохенський, Ф.Коплстон, Г.Честертон обстоюють думку, що новоевропейська парадигма філософування, емансипуючи людину, духовно ізолює її від буття Бога і абсолютної істини, насправді дегуманізує, знищує людську свободу, а відтак і особистість. На погляд християнських філософів, «модерний проект» унеможливає саму постановку питання про сенс людського життя. Тому цілком закономірним є те, що неотомісти др. пол. ХІХ ст. – перш. пол. ХХ ст. активно полемізують із «духовними продуктами» Модерну: неокантіанством, марксизмом, позитивізмом, фрейдизмом. Творчість неотомістів після ІІ Ватиканського Собору, в свою чергу, спрямована на критику структуралізму, деконструктивізму, постмодернізму, радикально відсікаючи концептуальні основи, на яких стоять ці школи.

Важливим теоретичним моментом, без якого неможливо уявити сутність польського неотомізму, є те, що він не замикається в межах коментування традиційних схоластичних текстів. Це принципова *відкрита* система, що сміливо запозичує елементи екзистенціалізму (зрозуміло, в його неатеїстичній, релігійній версії), персоналізму, феноменології – у тих

своїх аспектах, що не суперечать істинам віри, а допомагають їх розкрити у більш зрозумілий для сучасної людини спосіб. Дослідники Дж.Вейгел, М.Грабманн, Ст.Дживіч, Н.Лобковіц, П.Яроджинські підкреслюють, що в цілому неомізм є продовженням «вічної філософії». Тому теоретичним підґрунтям вивчення проблеми смислу життя людини в філософії неомізму є, з одного боку, спадщина патристів (Іоанна Дамаскіна, Діонісія Ареопагіта, блаженного Августина), які здійснили християнську рецепцію античної філософії, а з іншого боку, висока схоластика, що досягла інтелектуальних вершин у творчості Фоми Аквінського. Зазначається, що наскрізною ідеєю неомістської етики є специфічне розуміння свободи як духовної незалежності людського «Я» від пристрастей, гріхів, царини детермінованого, природного. Через свободу людина набуває гідність, яка преображає «людину плотську», перетворює її з раба власних пристрастей на «людину духовну», відкриваючи в ній особливий метафізичний вимір. Зазначається, що цей процес перетворення-преображення, власне, й є однією з головних місій особи на землі.

У другому розділі «Філософсько-етичні ідеї патристики і томізму як підґрунтя неомістського осмислення сенсу життя людини» розглядаються філософські основи неомістської антропології та етики, що сягають корінням в часи становлення християнської філософії – а саме добу патристики і схоластики. Наголошується на тому, що неомізм концептуально належить до єдиної християнської традиції філософування, і що без розуміння спадковості (генеалогії) ідей неможливо розуміти духовні пошуки людства, їхню логіку в ХХ ст.

У першому підрозділі «Патристична рецепція античних філософських уявлень як концептуальна основа розуміння смислу життя в католицькій філософії» розкривається, яким чином отці Церкви змогли адаптувати і переосмислити ключові концепти античної філософської думки, такі як «благо», «щастя», «богоподібність» і включити їх у християнський філософсько-богословський контекст.

Спочатку акцентується увага на тому, що в християнській оптиці «сене життя» як багатогранне філософське поняття лежить на перетні інтересів етики, антропології, метафізики, теології (особливо таких її ключових розділів, як есхатологія, пневматологія, христологія тощо). Першим завданням є в'яснити, що робить людину людиною, або ще є специфічно людського в людині. Передусім це наявність Я і розум, що здатний контролювати тваринні інстинкти пащої людської природи, здійснювати рефлексію. На рівні тваринного існування сама постановка питання про смисл була б неможливою, адже у тварин Я відсутнє. Далі, якщо брати чисто етичний зріз проблеми смислу життя, то вона розкривається через аналіз моральних чеснот, практикуючи які людина вдосконалюється. Подається класифікація чеснот, серед яких виділяються чотири кардинальних (мужність, мудрість, поміркованість, справедливість) і три теологічних (віра, надія, любов). Але чесноти є всього лише допоміжними засобами у досягненні людиною кінцевої мети, яка є самодостатньою і самоцінною. Фінальною метою в житті людини є вище благо, що полягає в досягненні щастя-блаженства (у термінах Арістотеля – «евдемонія»). Заслуга патристів полягає у тому, що вони переосмислили античну категорію «евдемонія» в теїстичному ключі. Блаженство для них – це воз'єднання з Богом, споглядання Абсолюту. З одного боку, патристами долається античне, зазادто абстрактне розуміння творця космосу як

першодвигуна (форми форм), і пропонується бачення Бога як люблячої Особистості, що має свій особливий Промисел про людину. З іншого боку, у творчості християнських філософів спостерігається повага до людської особистості, особливо з позицій її посмертної долі. Унікальна сутність людини після смерті не поглинається (на противагу з далекосхідній містичі), а зберігає свою унікальність. До того ж, патристика реабілітує статус людського тіла, розглядаючи його як конституюючий фактор особистості не тільки в земному житті, але й в есхатологічній перспективі воскресіння в новому тілі.

Далі докладно розбирається теза про те, що християнський космос є людиноцентричний, а світогляд християнина є «теоцентричним гуманізмом» (вислів Ж.Марітена), адже Бог стає людиною, втілюється в людське тіло для того, щоб людина могла преобразитися і уподібнитися до Бога. Значна увага приділяється осмисленню поняття смислу життя з позиції істини віри, згідно якій людина створена «за образом і подобою Бога». Тільки відштовхуючись від цього постулату, можна зрозуміти неотомістську трактовку смислу і призначення людського буття. Під висловом «образ Бога» християнські філософи розуміють те, що людина створена розумною, вільною, безсмертною, безпристрасною. Далі цей образ псується і перекручується внаслідок гріха, що трактується як «екзистенційна поразка і втрата висоти» (Х.Яннарас). Потрапивши в екзистенційну ситуацію гріху людське тіло стає смертним, а душа пристрасною, а отже особистість втрачає свободу, ставши рабом гріха і пристрастей. Звідси стає зрозуміло й мета життя людини, що формулюється через поняття «подобя до Бога». Подоба (або уподібнення) – наслідування Богу через чесноти, повернення людини до свого первозданного образу. Подоба як мета – це тривалий процес, що складається із цілої низки завдань, що повинна зробити людина, передусім виснажливої духовної боротьби з пристрастями, гріховними думками і вчинками, що передбачає самообмеження, аскетичні практики тощо. Власне, уподібнення до Бога і є суттю спасіння людської душі. Інколи замість поняття подоба християнські філософи вживають інше – «теозис», або обоження. Ймовірно, що цей термін патристи запозичили у Плотина, який вчиз, що ціль людського життя – не безгрішність, а обоження. В процесі теозису людина немовби «переплавляється», преображається під дією святого Духа.

У другому підрозділі «Погляди Фоми Аквінського на сутність та призначення людського життя як конститутивний елемент неотомістської антропології» показується, що Фома Аквінський, постать якого католицька церква канонізувала, здійснив колосальний синтез античних, патристичних і схоластичних напрацювань. Перед тим, як перейти безпосередньо до викладу поглядів Аквіната на призначення людського життя, в дисертації стисло розглядаються основні категорії томістської філософії - адже без розуміння цілісної картини світобудови, яку побудував мислитель, неможливо збагнути й окремі її аспекти, у тому числі все те, що стосується етичних проблем. Ключовим для томізму є усвідомлення нетотожності сущого (того, що є) і буття (того, завдяки чому все існує). Одинцею сущого виступає субстанція – одинична річ, що дана в досвіді. Той аспект субстанції, що доступний для пізнання, є сутністю. Сутність виражається у визначенні і робить річ тим, чим вона є. Серцевинною сутності є «щойність», що відповідає на питання «що це є?». Далі постає закономірне питання, чому сутність однієї речі відрізняється від іншої. Відповідаючи на нього, св. Фома застосовує поняття «форма», що змістовно дуже схоже на платонівський

«ейдос» (смысл, якість, ідея). Завдяки формі, субстанції розподіляються по видах і мають ту чи іншу сутність (якість). Це дає можливість людині концептуалізувати свій чуттєвий досвід і оперувати загальними поняттями. Окрім форми другим конститутивним елементом субстанції є матерія, завдяки якій різні субстанції відрізняються одна від одної в рамках одного й того ж виду. Отже матерія є джерелом кількості і індивідуації. Далі зазначається, що сутність виступає лише можливістю, потенцією, але для того, щоб вона стала дійсністю, актуалізувалася, потрібне буття, що розглядається як акт суцього. Таким чином робиться висновок, що св. Фома є екзистенціалістом у самому точному значенні цього слова, адже чисте буття (Бог) в його системі є вище сутності, воно є причиною сутності і лежить в його основі як «найбільш потаємне».

Після цього вступу стає зрозумілою онтична будова людини як суцього, життя якого притаманний постійний процес перетворення, або актуалізації можливості в дійсність, сутності в існування. Фома Аквінський розглядає людину як подвійну духовно-тілесну субстанцію, в якій не можна применшувати ані значення матерії (в протилежному випадку ортодоксальна позиція церкви впадає в єресі гностицизму і маніхейства), ані значення душі (бо тоді має місце інша крайність: епікуреїзм, саддукеїство, вульгарний матеріалізм тощо). Душа розглядається як форма людини, що є констатуючим принципом людської особистості, актом завдяки матерія стає матерією конкретною субстанції (тілом конкретної людини). Душа є началом існування (*principium essendi*), тоді як чисте буття виступає актом по відношенню до самої душі. Наявність у людини розумної душі дозволяє аналізувати такі якості як воля та інтелект, завдяки яким індивід здатний опанувати самого себе і діяти вільно й відповідально. Відмічається, що людський інтелект розглядається Аквінатором як нижчий щабель ангельської ієрархії розумів (в цьому аспекті бачимо сильний вплив на томізм ідей Діонісія Ареопагіта). В отців Церкви Фома також запозичує тезу про те, що тіло не темниця душі, а храм, дорогоцінний посуд, через яке душа реалізує себе. Також наголошується на тому, що пристрасті людини мають бути приборкані розумом, але не бути повністю знищені (тут Фома заперечує стоїчну концепцію апатії та атараксії). Головною пристрастю людини є любов, що веде до Бога. Фінальною стадією людського життя є *visio beatifica* – стан блаженного розумного споглядання Бога.

Спиралочись на вчення Фоми неомісти стверджували, що аналіз моральної сфери ґрунтується на вивченні структури людської суб'єктності, онтичної структури «я». Усвідомлення «я» зберігає ідентичність та автентичність людської особистості та уможливило саму постановку питання про смысл існування особи. З іншого боку, смысл життя наповнюється в процесі практики – тут неомізм постійно підкреслює, що християнська духовність не закликає ані до ескапізму (втечі від насущних проблем світу), ані до пасивного не-діяння. Адже особистість у праці повинна стверджувати і виражати своє особистісне начало. Будь-яка праця, чи то фізична, чи духовна (творчість, молитва, боротьба з гріховними помислами) – це в першу чергу праця над самим собою, оскільки в цій праці бере участь «я» особи. В даному випадку «я» виступає водночас і суб'єктом, і об'єктом наших дій. Лише у праці (співпраці) ми можемо пізнати особистість, її внутрішній світ, бо зовнішні вчинки є відображенням внутрішнього світу. У енцикліці папи Римського Іоана Павла II «Здійснюючи працю» акцентується, що сам Христос освятив і благословив працю,

яка наповнює сенсом кожен мить людського життя. Праця вже не трактується як тягар-прокляття, але усвідомлюється важливою частиною земної місії людини, яка полягає у реалізації (актуалізації) внутрішньої сутності людини.

Людське життя, на погляд мислителів-неотомістів, має три виміри – зовнішній (соціальний), внутрішній (інтимний) та трансцендентний (метафізичний). Завдяки останньому життя людина набуває вищій смисл, духовно освячується і набуває рис первісної богоподібності. Відзначається, що кінцеву мету людського життя визначає вище благо, що є цінністю саме по собі, безвідносно до чогось іншого. Ідейні спадкємці Фоми Аквінського називають його чистим буттям (*ipsum esse*), що лежить в основі суцього як акт, завдяки якому суще є сущим, тобто постає не просто як певна сутність, «іцось», але як «щось реально існуюче». Робиться висновок, що суб'єктність людського Я конституюється божественним Ти, а праця неможлива без розуміння останніх (кінцевих) цілей людського життя, що безумовно лежать по той бік земного життя.

Неотомісти критикують постмодерністську філософію за те, що вона деконструювала поняття «суб'єкт», «особистість», «я», відкинувши їх як метафізичні. У полеміці з постмодерністами неотомісти доходять несподіваного висновку: знищивши модерну парадигму філософування з її секулярними настановами і сумнівом як головним методологічним принципом, постмодернізм підірвав довіру до безмежних властивостей розуму і відтак повернув людству можливість долучитися до царини ірраціонального, сакрального. Сьогодні спостерігається реванш сакрального в культурі. Але в цій ситуації християнство не відіграє роль інтелектуальної домінанти, а є лише пропозицією серед інших пропозицій на ринку ідей. Йдеться про виклики політеїзму, несвропейські форми духовності (Нью-ейдж), з чим християнство змушене миритись. Тому неотомісти підкреслюють важливість «аджорнаменто» (курсу оновлення і модернізації Церкви), яке намагається донести євангельський погляд на людину новими, нетрадиційними методами. Головним висновком лишається те, що людина попри гедоністичний модус існування лишається тасмніцею, і в глибині цієї тасмніці їй відкривається сфера невідомого, безмежного, сакрального. Саме воно здатне подолати типові постмодерністські хвороби, що властиві сучасній людині – самотність, відчуження, тривогу, відчуття марноти життя, відсутності смислу і розпаду логоцентричності. Абсолют повертає постмодерному «днічньому розуму» (П.Слотердайк) істину, смисл та прекрасне.

У третьому розділі «Проблема сенсу людського буття в люблінській школі неотомізму» розкривається вклад католицьких мислителів ХХ у переосмислення спадщини Фоми Аквінського та філософсько-богословський синтез, здійснений у творчості Кароля Войтиги (папи Римського Іоанна Павла ІІ).

У першому підрозділі «Інтерпретація етичних та антропологічних ідей Фоми Аквінського у творчості Мечислава Кромпца та Стефана Свежавського» аналізується своєрідність трактовки ідей Фоми Аквінського, що набула поширення в люблінській філософській школі. Зазначається, що Люблінський католицький університет в повоєнні часи був осередком інтелектуальної думки, містком між Східною Європою, де панував марксизм-ленінізм і релігійні версії філософування були під забороною, та Західною Європою, яка була вкрай несприятливою за своїм інтелектуальним складом.

Стефан Свежавський цікавий не лише працею «Святий Фома прочитаний заново», в якій він виступив блискучим популяризатором томізму, але й своїми власними філософськими напрацюваннями. Особлива увага надається роздумам Свежавського про культуру як основу буття людини, як її мета-історичного, універсального виміру. Зазначається, що С.Свежавський наголошує на існуванні об'єктивної ієрархії культура-природа, яка і визначає специфічну суть людського життя як розумного, здатного до самовдосконалення, трансценденції по той бік емпіричного існування «тут і зараз». Головними властивостями людини, згідно мислителя, є пізнання і любов – найбільш безкорисні устремління, адже вони спрямовані на певний об'єкт як самоцінність, а не як засіб для отримання чогось іншого. Культура є проявом самого буття людини, «екстерналізацією» (вираженням назовні) її внутрішнього світу. Основним питанням філософії, на погляд Свежавського, є проблема сенсу існування. Життя людини у своїх граничних аспектах завжди пов'язане з пошуком Бога та відповіддю на питання «для чого?» за допомогою філософії. Всі положення християнської віри передбачають певне бачення людини. Бог не відкрив людині ніякої істини ані про самого себе, ані про створений ним світ, яка б не мала відношення безпосередньо до людини. Тому теологія і філософія повинні починатися не зверху, «від Бога», а навпаки «знизу» – від людини. Говорячи безпосередньо про «смісл буття людини у перспективі вічності», філософ вважає, що остаточним людським призначенням виступає блаженне споглядання Бога у стані *visia beatifica*.

Наступним представником люблінської філософської школи є Мечислав Кромпец. Буття людини для філософа видається унікальним поєднанням біологічного і духовного, зовнішнього і внутрішнього. За допомогою культури, передусім знарядь праці та мови, людина демонструє свою досконалість, перевагу, або «трансценденцію» («transcendence») над детермінованим світом природного, «піднімається» над своєю природою. Саме у моральних вчинках людина трансцендує власну природу і стає особистістю. Але що таке природа людини? – задається питанням мислитель. На його погляд, це – гігантська матеріальна структура, яка має свої підструктури: скелет, нервову систему, систему травлення, метаболізм тощо. Природа людини, що має власну природну історію, закодована в часточках генетичної інформації, а отже працює автоматично, не перетинаючи «поріг свідомості». Це не є активність, що скерована людським розумом, адже ми не фіксуємо в свідомості, роботу внутрішніх органів, дихання, травлення тощо. Ця активність відбувається неусвідомлено. Над людською природою є більш високий рівень – особистісний порядок, який є вільним, відкритим і не детермінованим джерелом активності. Звідси випливає, що людина – це таке суще, в якій драма між природою і особистістю виражена гостро і болуче. Ця драма полягає в тому, що на базі детермінованої природи потенційність переходить в вільну активність, і ця активність трансцендує (перевершує) світ матерії, і в першу чергу – найбільш низький, вегетативний аспект нашого існування. На його базі з'являються пізнавальна, вольова, творча, моральна види діяльності, які характеризуються свободою.

Як релігійний філософ М.Кромпец стверджує, що існуючий порядок буття наводить на думку про існування вищого порядку буття – Бога. Це є абсолютне буття, що є джерелом, метою і взірцем всього сущого. Світ речей і людей походить від Бога і існує лише завдяки «співучасті» у божественному бутті. З цього випливає, що призначення людського життя є

також надприродним. Між Богом і людиною постає особливий зв'язок завдяки дару, або благодаті, що робить людину учасником божественної природи. Цей надприродний стан людини був поглиблений божественним втручанням у людську природу через акт Боговтілення. Якщо Бог став людиною в особі Ісуса Христа, тоді людина має досягти особистого поєднання з Богом в стані *visio beatifica*. Завдяки цьому людина бере участь у тринітарному житті Бога. На думку мислителя, споглядання духовної реальності у посмертному стані є не фізичним актом (адже вже не існує тіла з його органами відчуття, зором, слухом), але розумовим, інтелегібельним і щонайголовніше – не опосередкованим мовою і поняттями, не-дискурсивним.

У другому підрозділі «Погляди Кароля Войтили (папи Іоана Павла II) на сутність і призначення людського життя» аналізується філософсько-теологічна спадщина Кароля Войтили. У загальному вступі вказується на інтерес майбутнього папи римського до феноменології Макса Шелера, що згодом вилилося в ґрунтовне дисертаційне дослідження. Далі проводиться детальний аналіз праці «Особа і вчинок». Теорію людини мислитель починає з пізнання людського Я, проблеми його єдності і тотожності. В основі людини лежить *suppositum* – суб'єктність, особистісне начало. Так само як і М.Кромпець, Войтила піднімає питання розходження між «особистістю» й «природою» в структурі людини. Особистість означає вищу людську суб'єктивність, а також людське «я» в аспекті самоіснування (автономного існування) і творчості. У той же час «природа» у трактовці Войтили – це конкретні форми «занурення» особистості в матерію. Саме слово *natura* («природа») філософ етимологічно виводить з латинського дієслова *nasco* («народжуватися»), з якого походять однокореневі «народжений» і «родючий». Слово «природа» вказує на основну властивість того чи іншого суб'єкту, тобто на сутність. Природа, однак, не вказує на реальний конкретний суб'єкт існування і дії. На думку мислителя, природа людини вказує на те, що властиво усім людям в силу того, що вони люди. Якщо природа людини є суб'єкт взагалі, основа того, що відбувається усередині людини (і з людиною), основа динамізму і готовності до активності, то особистість – суб'єкт дій, які її «проявляють». Особистість – це конкретне «я», що є причиною своїх вчинків і усвідомлює себе. У першу чергу, особистість виражається через моральні вчинки. Отже, досить проаналізувати моральні вчинки людини, щоб описати особистість. Войтила більше уваги звертає на аналіз явища «людина діє» (тобто на суб'єктну сторону вчинку), а не на «щось відбувається в людині» (на вегетативному, соматичному чи підсвідомому рівнях існування). Мова йде про дію як джерело пізнання особистості. Згідно з К.Войтилою, вчинок передбачає залежність від «я», і власне цей момент є основою волі, свободи й основою трансценденції особистості. Якщо розуміти свободу абстрактно, то вона є незалежністю, тобто відсутністю залежності, тоді як в реальному досвіді все навпаки. Адже відсутність залежності від власного «я» в активації даного суб'єкта означає відсутність свободи. Тут як раз і проходить, на думку філософа, реальний кордон між світом тварин і рослин та світом людини.

Проблему «реалізації», в процесі якої особа формує сенс свого буття, Войтила розглядає як в онтологічному аспекті, так й в аксіологічному. В онтологічному плані йдеться про актуалізацію потенцій, переведення сутності в акт існування. «Реалізація» в

аксіологічному плані виражається в практикуванні чи слідуванні морального добра або зла. Аксіологічний аспект самореалізації пов'язаний із справжнім завданням особистості – розпізнанням свого покликання. Розглядаючи сенс життя крізь призму покликання, Папа розвиває і доповнює класичну аристотелівську і томістську ідею про самореалізацію особистості. «Відкривши» для себе власне покликання, особистість реалізує (актуалізує) свій внутрішній потенціал, свою приховану сутність.

У роки понтифікату Іоан Павло II відійшов від чистої філософії у бік теологічного персоналізму, в рамках якого особистість виступає як «корелятивне буття Вищої Особистості». Христос як одвічне Слово-Логос виступає в якості основного критерію становлення й визначення особистості. Войтила стверджує, що в акті боговтілення здійснюється особистісне злиття двох центрів (Бога і людини) в одну особистість при збереженні їх різної природи. Бог виявляється в центрі буття власне як людина. Завдяки цьому людина опиняється в центрі видимого світу не тільки як мікрокосмос, але і як Людина-Бог. Окрім особистості Христа, людину також визначає і конститує особистість Святого Духа. Особливої уваги в своїх роботах Кароль Войтила приділяє семантиці фразеологічного виразу «дар Святого Духа». Без дарів Св. Духа людина не може реалізуватися як духовна особистість, а відтак не може здійснити своє земне призначення. Святий Дух, Який перебуває в душі людини, – це метафізичне джерело нового «внутрішнього» життя, яке є надприродним.

Людське життя, згідно з вченням Іоана Павла II, слід розглядати крізь призму двох полюсів, які між собою борються «в середині особи», - плоти та духа, життя природного і життя надприродного, фактичного рівня «є» і належного рівня «повинно бути». Для позначення способу життя людини, що чинить за велінням плоти і живе в стані духовного та культурного занепаду, К.Войтила застосовує спеціальний термін *homo animalis*. Справам плоти, що закривають доступ до Царства Божого, протистоять плоди Духа: «любів, радість, мир, довготерпіння, добрість, милосердя, віра, лагідність, стриманість». Отже суть християнського життя, його прихованого смислу – це життя за законом Духа, а не тіла. Але для того, щоб розпочати нове життя за законом Духа замість традиційних античних чеснот, необхідно практикувати також й теологічні чесноти.

ВИСНОВКИ

1. Польський неомізм є продовженням «вічної філософії», унікальним синтезом античної та середньовічної традиції філософування. Погляд на неосхоластику як на щось застаріле може бути спростовано як упереджений. Повернення сучасних католицьких мислителів до поняття сутність, природа, субстанція – не просто дань традиції і переказ всім відомих положень філософії Фоми Аквінського. Неомізм вкрай актуальний для того, щоб запобігти багатьом збоченням та перекрученням, якими повна сучасна постмодерна культура. Особливістю творчості польських неомістів львівської школи др. половини ХХ ст. – поч. ХХІ ст. є те, що вони концентруються на критичі сучасної (переважно постмодерністської) філософії з позицій християнської метафізичної традиції, показуючи, що деконструкція традиційних філософських категорій унеможливає теоретичну рефлексію

над питанням сенсу життя людини. В цілому неотомізм являє собою комплексний системний підхід подолання сучасної світоглядної кризи та тенденцій дегуманізації.

2. В рамках філософії неотомізму виявляється недостатність класичних категорій томізму для філософської рефлексії над проблемою сенсу людського життя. Ацент на ситуації «закинутості» людини в світ, де особистість нівельована і відчужена, споріднює польський неотомізм з релігійним екзистенціалізмом, а аналіз «внутрішнього світу» людини, онтичних структур її свідомості дає підстави для проведення паралелей між неотомізмом та феноменологією. Будучи відкритою філософською системою, неотомізм спроможний дати відповідь на злободенні заклики і запити сьогодення. В неотомістській картині світу простежується прямий зв'язок між наявністю в картині світу Бога (а разом з ним логоцентричності, ієрархії цінностей, моральних критеріїв) та смыслом життя особистості. Для неотомізму «смерть бога», смерть суб'єкта (автора), втрата смислу і вихолощення традиційної моралі з послідовними наслідками («екзистенційним вакуумом», суїцидальними настроями та тоталітарними тенденціями в культурі) є взаємообумовленими. «Проржеча розміром з Бога» (Ж.П.Сартр), що утворилася в душі секулярної людини, як правило, заповнюється сурогатами Абсолюту, квазі-абсолютами. На думку таких мислителів, як Кароль Войтила, Мечислав Кромпець, Юзеф Жицінський тільки у поверненні до цінності сакрального особистість може повернути втрачену повноту буття та автентичний смисл власного існування.

3. Вплив патристики і схоластики на погляди неотомістів простежується у визнанні спільної фундаментальної тези про людську богоподібність. Розуміння людини як сущого, створеного за образом і подобою Бога, надає можливість людині зрозуміти обмеженість та марноту прагматичного тілесно-гедоністичного екзистенційного модусу буття, в якому індивід постає як «людина плоті». Через процес уподібнення до Бога, практикування чеснот та аскетичні практики людина повинна досягти безпристрасності і стати святою. Святість як істинне покликання людини – це якісно новий рівень існування. Це надприродний або споглядально-духовний стан обоження (теозису).

4. Основоположним для неотомістського аналізу людини є поняття внутрішній світ, що дається в усвідомленні свого Я та його онтичних структур само-володіння та самопанування. Наявність людського Я та його самототожність забезпечується єдиною причиною буття людини – актом (або душею). Душа діє в тілі і через тіло, адже тільки таким чином вона може діяти, об'єднуючи світ матерії та світ духу. Це також означає, що тіло є не акцидентальним, а субстанційним в структурі особистості. Виходячи з цього, сенс життя людини як складної духовно-тілесної полягає в самореалізації особою внутрішньо закладеної субстанційної сутності, що передбачає «трансценденцію» за межі власної природи (царини інстинктивного). Трансценденція стає можливою завдяки «синергії» (спізпразі з Богом). На есхатологічному рівні сенс життя розглядається у світлі кінцевої мети – воскресіння у новому «духовному тілі» (апостол Павло) та блаженного стану споглядання Бога (*visia beatifica*).

5. Польський неотомізм здійснює своєрідний «антропоцентричний поворот» в схоластичі. Людська екзистенціальна умова є привілейованою, тобто людина ніколи не знаходиться в стані «чистої природи», але завжди у надприродному стані – в позитивному

сенсі (у стані синергії, або співпраці з Богом) і в негативному сенсі (як пігіліст-богоборець, перебуваючи у стані гріха, тобто розриву з Богом). Завдяки Ісусу Христу людина отримала можливість обоження (теозісу) без втрати ідентичності та існування в якості особистості. Отже, людина бере участь у божественній природі, а призначенням людини є особистісний розвиток і особистісне існування в вічності. Розглядати всі філософсько-етичні та богословські проблеми крізь призму людину - ось в чому полягає особливість неотомістського розуміння християнського гуманізму.

СПИСОК ПРАЦЬ, ОПУБЛІКОВАНИХ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Кравченко В.М. Люблінська школа філософії: антропологічні погляди Мечислава Кромпца / В.М.Кравченко // Мультиверсум. Філософський альманах: Зб. наук. праць / Гол. ред. В.В.Лях. – Вип. 85. – К. Інститут філософії імені Г.С. Сковороди НАН України, 2009. – С. 149-158.

2. Кравченко В.М. Сенс людського життя у філософському та релігійному дискурсі / В.М.Кравченко // Нова парадигма: [журнал наукових праць] / голов. ред. В.П.Бех.; Нац. пед. ун-т імені М.П.Драгоманова; творче об'єднання «Нова парадигма» – Вип. 90. – К.: Вид-во НПУ імені М.П.Драгоманова, 2009. – С. 3-12.

3. Кравченко В.М. Погляди Фоми Аквінського на проблему сенсу життя людини / В.М.Кравченко // Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Філософія, Культурологія: Зб. Наук.пр. - №1 (11). – К.: Вид-во НАУ-друк, 2010. – С. 79-84.

4. Кравченко В.М. Погляди Кароля Войтили (Іоанна Павла II) на сутність і призначення людського життя / В.М.Кравченко // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова. Серія 7. Релігієзнавство. Культурологія. Філософія: [зб. наукових праць] / Ред. рада: В.П.Андрущенко (голова); М-во освіти і науки, Нац. пед. ун-т імені М.П. Драгоманова. – К.: Видавництво НПУ імені М.П.Драгоманова, 2010. – Вип. 23 (36). – С. 329-336.

5. Кравченко В.М. Теологічний персоналізм Кароля Войтили (Іоанна Павла II) / В.М.Кравченко // Філософські обрії. Науково-теоретичний журнал Інституту філософії імені Г.С.Сковороди НАН України та Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г.Короленка. – Випуск 24. – Київ-Полтава:Видавництво ПНДПУ імені В.Г.Короленка 2010. – С. 209-221.

6. Кравченко В.М. Умови виникнення неотомістичного напрямку у західноєвропейській філософії / В.М.Кравченко // Єдність навчання і наукових досліджень – головний принцип університету: Матеріали звітної-наукової конференції викладачів університету за 2007 рік, 5-6 лютого 2008 року / Укл. Г.І.Волинка, О.В.Уваркіна, О.П.Симоненко, О.П.Ємельянова. – К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2008. – С. 67-69.

7. Кравченко В.М. Особливості релігійного сенсу життя / В.М.Кравченко // Людина. Світ. Суспільство (до 175-річчя філософського факультету). Дні науки філософського факультету – 2009: Міжнар. наук. конф. (21-22 квітня 2009 року): Матеріали доп. та виступів. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2009. – Ч. VII. – С. 38.

8. Кравченко В.М. Проблема сенсу людського життя у філософії Кароли Войтили / В.М.Кравченко // Єдність навчання і наукових досліджень – головний принцип університету: Матеріали звітної-наукової конференції викладачів університету за 2009 рік, 10-11 лютого 2010 року / Укл. Г.І.Волянка, О.В.Уваркіна, О.П.Симоненко, О.П.Ємельянова. – К.: НПУ імені М.П.Драгоманова, 2010. – С. 96-99.

АНОТАЦІЇ

Кравченко В. Проблема смислу життя людини в польському неотомізмі. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук зі спеціальності 09.00.05. – історія філософії. – Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова, Київ, 2011.

Дисертація присвячена аналізу проблеми смислу життя в польському неотомізмі. На основі проведеного аналізу висвітлено особливості тлумачення особистості і цілі людського життя в томістській традиції філософування, що являє собою унікальний синтез античної думки і християнської теології. Зазначається, що польський неотомізм є продовженням вічної філософії (метафізичної традиції філософування).

На основі теоретико-методологічного дослідження розкривається смислова наповненість таких понять, як суб'єктність, особистість, самореалізація, показується їх співвіднесеність із поняттями сутність, людська природа, внутрішній світ. Наголошується на унікальності людського «я», його онтичної структури, що передбачає свободу, самопанування і автодетермінізм. Останній позначає специфічний феномен духовної свободи людської особистості, самозалежність Я від самого себе. Вказується на подвійний характер людського Я – іманентність Я власним вчинкам та водночас його трансцендентний духовний характер

Обстоюється ідея спрямованості життя людини на кінцеву ціль, що тлумачиться в польському неотомізмі як «вище благо», «блаженство», Абсолют. В процесі духовного і морального самовдосконалення особистість повинна очиститися від пристрастей, досягти стану святості, тобто безпристрасності, і уподібнитися до Бога, вийти на новий рівень екзистенції. Акцентується на тому, що своїми власними зусиллями людина не може досягнути досконалості, адже їй потрібно отримати дари Святого Духа. Останнє стає можливим лише через співпрацю (синергію) з Богом. Метою життя оголошується блаженне споглядання (*visio beatifica*) абсолютної божественної реальності, яка є джерелом усього сущого.

Ключові слова: сенс життя, сутність, особистість, внутрішній світ, трансценденція, самореалізація, чеснота, Абсолют, блаженство, спасіння душі.

Кравченко В.Н. Проблема смысла жизни в польском неотомизме. – Рукопись

Диссертация на соискание научной степени кандидата философских наук по специальности 09.00.05 – история философии. – Национальный педагогический университет имени М.П.Драгоманова, Киев, 2011

Диссертация посвящена анализу проблемы смысла жизни в польском неотолизме. Утверждается, что Люблинская философская школа, яркими представителями которой были С. Свежавский, М. Кромпец, Ю. Жидзинский и К. Войтыла (будущий Папа Римский Иоанн Павел II), разработала целостную философскую систему, которая сочетает элементы не только характерные для традиционного толизма, но и идеи, взятые из арсенала экзистенциализма, феноменологии, персонализма, философской антропологии. В целом польский неотолизм можно охарактеризовать как «теоцентрический гуманизм» (Ж. Маритен), поскольку все проблемы мира и Бога рассматриваются тут сквозь призму человека, его морали, высшего предназначения как уникальной духовной личности.

Базовое понятие неотолизма «личность» раскрывается через другие смежные понятия, такие как субъект и субстанция. Опираясь на работы Кароля Войтылы «Личность и поступок», «Любовь и ответственность» и другие труды мыслителя, в диссертации акцентируется внимание на том, что без субъектности, которая предполагает наличие Я как осознающей себя причины и выступает одновременно как субъект и как объект, невозможно наличие полноценной личности, её идентичность и автентичность. В этом плане неотолизм резко противопоставляет себя современным философским течениям, в частности постмодернизму, который деконструирует понятия субъект, личность, сущность, и, следовательно, делает невозможным философскую рефлексию над проблемой смысла жизни человека. Делается вывод о том, что неотолизм является неотъемлемой частью вечной философии, (*philosophia perennis*), против метафизических основ которой так решительно и встают постмодернисты.

Рассматривая онтическую структуру Я (т.е. структуру Я как сущего), К. Войтыла выделяет её базовые структуры – самообладание и самогосподство, без которых невозможна духовная свобода личности, её моральная ответственность. Определяя свободу как автодетерминизм (зависимость Я от самого себя), понтифик ставит акцент на том, что именно наличие Я отделяет человека как духовное богоподобное существо от животных. Очевидность Я как центра личности дана каждому человеку в его опыте (например, в процессе самонаблюдения, самопознания). Таким образом, когда Я говорю о «своём опыте», то в первую очередь речь идет о моём «опыте себя самого». Я является ядром личности, из которого исходят («эманерируют») все познавательные и творческие действия, поступки. Отмечается, что Я имеет двойственный характер. С одной стороны, Я имманентно, внутренне присуще каждому действию человека, которое он совершает. С другой стороны, Я может подниматься над своими действиями, оценивая их со стороны, не соглашаясь с ними, испытывая чувство вины и раскаяния за содеянное, как бы становясь на место Другого. Когда Я выступает само для себя как «своё другое», оно трансцендентно по отношению к своим поступкам. Благодаря своей духовной, метафизической природе Я трансцендирует настоящее, в непосредственном опыте данное «тут и сейчас». Наличие Я как ядра личности, которое имманентно свои действиям и одновременно трансцендентно им, возможно лишь при наличии «внутреннего мира» человека, который не сводится к телу. В свою очередь внутренний мир как некая целостность становится реальным (существующим) благодаря субстанциальной форме – акту бытия, или бессмертной душе, которая делает каждого человека тем, кем он есть и сохраняет его Я самоотжественным.

Наряду с этим в философии польского неотомизма проводится четкое различие между природой человека как некоей данностью (тем, что присуще всем людям в силу того, что они люди, и тем, что отличает человека от других существ) и необходимостью трансценденции (выхода) за пределы своей природы, диктуемой идеалом-нормой «я должен». Природа, понимается неотомистами, в первую очередь, как физическое тело человека с его психосоматическими и вегетативными процессами, которые происходят неосознанно, ниже уровня Я. В неотомистской трактовке природа человека отмечена «печатью греха» и требует преображения. Трансценденция как преодоление падшей природы человека достижима через упорный труд, направленный на полное раскрытие (актуализацию) внутреннего мира человека, его потенций. Значительное внимание уделяется анализу энциклики папы Иоанна Павла II «Совершая труд». Акцентируется мысль о том, что труд – это сотрудничество с Богом, несение с Христом Его Креста. Таким образом, делается вывод о том, что труд – это не что иное как прямое выражение «синергии» (совместной работы) воли человеческой личности и божественной воли Сверх-личности. Речь идет не только о физическом труде, но и о духовной работе, молитве, покаянии человека, стремящегося к совершенству. Крест же трактуется как совокупность обстоятельств земной жизни, полной скорбей и неприятностей, которые посылаются человеку как испытание, своеобразная проверка его праведности (случай Иова) или как наказание за совершенный грех.

В диссертации анализируются и другие богословские труды и энциклики Иоанна Павла II, а именно «Верую в Духа Святого Животворящего», «Вера и разум», в которых утверждается, что для того, чтобы подняться на уровень христианского понимания личности, недостаточно быть добродетельным в аристотелевском смысле этого слова (придерживаться золотой середины, контролировать разумом страсти души, реализовывать свою сущность, и т.д.). Утверждается необходимость посредством теологических добродетелей уподобиться сверхличности Бога, абсолютному Ты, в котором находится источник духовного блаженства и образец для человеческого Я. Таким образом, смысл существования личности в философии неотомизма раскрывается через понятия «образ» и «подобие» Бога. Главным качеством личности объявляется духовная свобода (бесстрастность) и любовь-милосердие (агапе). Последняя есть плод не столько заслуг человека, сколько безвозмездный духовный дар. В христианской традиции такой сверхъестественный (благодатный) дар принято называть даром Святого Духа. Конечной же целью существования человека, согласно томизму и неотомизму, есть блаженное видение-созерцание Святой Троицы, именуемое *visia beatifica*.

Ключевые слова – смысл жизни, сущность, личность, внутренний мир, трансценденция, самореализация, добродетель, Абсолют, блаженство, спасение души.

The problem of sense of life in polish neo-Thomism. – Manuscript.

Dissertation for obtaining the scientific degree of Candidate of philosopher science in history of philosophy specialty 01.00.05. – Kyiv National pedagogical university.

The dissertation deals with problem of sense of life in polish neo-Thomism. The peculiarities of understanding of person and sense of human life in Christian philosophical tradition are shown. It is stressed upon the fact that tomistic philosophy is the unique synthesis of ancient culture and well-developed Christian theological system. The Lublin philosophical school of

neotomism is seemed to be the part of so called *philosophia perennis* (eternal metaphysical philosophical tradition) which criticizes the post-modernistic attempts to deconstruct major philosophical concepts, categories and meta-narratives.

The content of such notions as subject, personality self-realization is revealed and its connection with essence and nature of man is shown. The transcendental condition of a personality is man's ego and self-dependence (auto-determinism) from itself. Thus ego constitutes man's freedom. The prominent idea of neo-thomistic ethics is that men's life is intended to final goal (aim), which is regarded to be the highest good, beatitude, absolute. According to neo-thomists, man should reach the moral and spiritual perfectness (divinization) by means of practicing cardinal and theological virtues, synergy (co-operation with God's Will) and achieve the gifts of Holy Spirit (knowledge, wisdom, courage, righteousness, love).

Thus sense of human life is to realize oneself as the spiritual person created in the image and likeness of God, to achieve the spiritual contemplation of absolute divine reality in the state of beatitude (*visia beatifica*).

Key words: sense of life, essence, person, inwardness, transcendence, self-realization, virtue, Absolute, beatitude, salvation of soul.

Підписано до друку 27.01.2011 р. Формат 60x84/16.

Папір офсетний. Гарнітура Таймс.

Наклад 100 прим. Зам. № 049

Віддруковано з оригіналів

Видавництво Національного педагогічного університету
імені М.П. Драгоманова. 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9
Свідоцтво про реєстрацію № 1101 від 29.10.2002.
(044) 239-30-26

